

СОЦИОЛОГИЯСОЦИОЛОГИЯSOCIOLOGY*Камчыбекова С.М.***ЖАРАНДЫК ИДЕНТТҮҮЛҮК ЖАНА МЕКЕНЧИЛДИК –
МАМЛЕКЕТТИК ТУРУКТУУЛУКТУН НЕГИЗИ***Камчыбекова С.М.***ГРАЖДАНСКАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ И ПАТРИОТИЗМ –
ОСНОВА ГОСУДАРСТВЕННОЙ СТАБИЛЬНОСТИ***S.M. Kamchybekova***CIVIL IDENTITY AND PATRIOTISM –
THE BASIS OF STATE STABILITY**

УДК: 316.344.8

Макалада жалпы жарандык иденттүүлүктү өнүктүрүү жана мекенчилдик маселелери жалпы мамлекетте туруктуулукту камсыз кылуу нугунда социологиялык жактан талдоого багышталган. Автор “жарандык иденттүүлүк” жана “мекенчилдик” түшүнүктөрүнүн теориялык маани-маңызына токтолуп, эмпирикалык изилдөөлөрүнүн негизинде алардын кыргыз коомундагы абалын ачып берилген. Жалпы жарандык иденттүүлүк жарандык улуттун калыптанышынын негизин түзгөн өзөктүү категория. Кыргызстанда жашаган түрдүү этностордун өкүлдөрүн бириктирген бирдиктүү жарандык улуттун - кыргыз улутунун калыптанышы, алардын аң-сезиминде өз өлкөсүн сүйүү, ал үчүн сыймыктануу, мекенчилдик сезимдери аркылуу реалдуу бекемделиши керек. Жарандардын мекенчилдик сезиминин калыптанышы бир топ интеграция компоненттерин камтыйт: өлкөнүн бүт эли сыймыктанган баатырларды, алар баары бөлүшкөн рухий баалуулуктарды, маданий мурастарды, майрамдарды жана тарыхый жеңиштерти ж. б. камтыйт. Жалпы жарандык иденттүүлүк жана мекенчилдик мамлекеттин туруктуулугунун негиз болуучу маанилүү интеграциялык компоненттерден болуп саналат. Ошондой эле, макалада Кыргызстанда өткөрүлгөн социологиялык изилдөөнүн маалыматтарынын негизинде концепцияда белгиленген “кыргыз жараны” жарандык иденттүүлүгүнүн калыптанышы жана кыргыз коомунда кайчы пикирлерди жараткан жарандардын этностук таандыгын жарандык паспортто ачык көрсөтүп жазуу маселесине негизги этностук топтордун өкүлдөрүнүн көз караштары талдалган.

Негизги сөздөр: иденттүүлүк, улут, жарандык иденттүүлүк, мекенчилдик, кыргыз жараны, кыргызстандык иденттүүлүк, мамлекеттик туруктуулук.

Статья посвящена социологическому анализу развития гражданской идентичности и проблем патриотизма в

контексте обеспечения стабильности в стране в целом. Автор акцентирует внимание на теоретической значимости понятий «гражданская идентичность» и «патриотизм» и на основе эмпирических исследований раскрывает их состояние в кыргызском обществе. Общая гражданская идентичность - ключевая категория, лежащая в основе формирования гражданской нации. Формирование единой гражданской нации - кыргызской нации, объединяющей представителей разных этнических групп, проживающих в Кыргызстане, должно действительно укрепляться в их сознании через любовь к своей стране, гордость за нее и патриотизм. Формирование чувства патриотизма граждан включает в себя ряд компонентов интеграции: героев, которыми гордятся все население страны, духовные ценности, праздники и исторические победы, культурное наследие и т.д., которых они разделяют. Общая гражданская идентичность и патриотизм - важные интеграционные компоненты, лежащие в основе стабильности государства. В статье также анализируются, на основе данных социологического опроса в Кыргызстане, взгляды основных этнических групп на формирование гражданской идентичности «Кыргыз жараны» - гражданин Кыргызстана, отмеченный в концепции, и их мнения, относительно вызвавшего разногласие в кыргызском обществе вопроса – об открытом указании этнической принадлежности в гражданском паспорте.

Ключевые слова: идентичность, нация, гражданская идентичность, патриотизм, кыргыз жараны, кыргызстанская идентичность, государственная стабильность.

The article is devoted to the sociological analysis of the development of civic identity and the problems of patriotism in the context of ensuring stability in the country as a whole. The author focuses on the theoretical significance of the concepts of "civic identity" and "patriotism" and, on the basis of empirical research, reveals their state in Kyrgyz society. Common civic identity is a

key category underlying the formation of a civic nation. The formation of a single civil nation - the Kyrgyz nation, uniting representatives of different ethnic groups living in Kyrgyzstan, should really be strengthened in their minds through love for their country, pride for it and patriotism. The formation of a sense of patriotism among citizens includes a number of integration components: heroes that the entire population of the country is proud of, spiritual values, holidays and historical victories, cultural heritage, etc., which they share. Common civic identity and patriotism are important integration components underlying the stability of the state. The article also analyzes, based on the data of a sociological survey in Kyrgyzstan, the views of the main ethnic groups on the formation of civic identity "Kyrgyz Zharany" - a citizen of Kyrgyzstan, noted in the concept, and their views on the issue that caused disagreement in the Kyrgyz society - the open indication of ethnicity in a civil passport.

Key words: identity, nation, civil identity, patriotism, the Kyrgyz citizen, Kyrgyzstan identity, state stability.

Ар кандай иденттүүлүк жамааттын, мамлекеттин, коомдун баалуулуктарын жана нравалык-укуктук нормаларын адам тарабынан аң-сезимдүү түрдө кабыл алышынын натыйжасы болуп саналат. Алардын арасында өзгөчө орунду жарандык иденттүүлүктүн руханий негиздери болгон тарых, маданият, тил, өткөн нерселерге сыймыктануу, коркунучтардын жана чакырыктардын алдында өзүнүн биримдигин аңдоо, Ата Мекендин эмоциялык жактан кооздолгон образын кабылдоо ээлейт. Булардын баары коомдук аң-сезимде жарандык иденттүүлүктүн мүнөздүк өзгөчөлүгү сапатында жана, эреже катары, мекенчилдик баалуулуктарында көрүнөт.

Бүгүнкү күндө кыргыз коомунда да, ар кандай заманбап коомдордогудай эле, жарандуулук жана мекенчилдик менен байланышкан маселелер чоң мааниге ээ боло баштады. Дүйнөдө жүрүп жаткан ааламдашуу, миграциянын өсүшү жана суверендүү мамлекеттердин адаттагы түшүнүүдөгү чек арасынын “жоюлушу” менен байланыштуу жарандардык өзүн жаран деп таануусунун деңгээли төмөндөп, бошондой баштады. Демек, мекенчилдик сезимдери да, өлкөсүнө, элине болгон сүйүү сезимдери да өзүнүн кол тийбес бекемдигин жоготууда. Мындай шарттарда калктын жарандык иденттүүлүк маселеси, мекенчилдик менен байланыштуу суроолор өзгөчө мааниге ээ болот.

Мекенчилдикти жана жарандык иденттүүлүктү мындайча түшүнүү мурдагы жарандык-мекенчилдик баалуулуктары бошошкон, тарых сабактарын кайрадан кароо, идеологиялык вакуумдун батыштык индивидуализм, баарына жол берилгендик жана жеке баюу баалуулуктары атмосферада төрөлүп, өскөн муундун чоң жашоого кирип жаткан бүгүнкү күндө өзгөчө

актуалдуу. Так ушул муун татаал ааламдык каршылашуу шартында кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн келечегин калыптандырат.

Укуктарга, милдеттерге жана суверенитетке ээ жаран азыркы демократиянын пайдубалдык фигура-лардын катарына кирет. «Жаран», “мекенчилдик” жана «жарандык» түшүнүктөрүнүн өзү комплекстүү маселелерден болуп саналат. Жарандык иденттүүлүк индивиддин социалдык иденттүүлүгүнүн бөлүгү. Инсан жаран катары кепилденген мамлекеттик билим берүүгө, жарандык коом түзүлүшүнө жана тандоо ж.б. укуктарга ээ. Жарандуулук маселеси мекенчилдик (патриоттуулук), эл-жерин сүйүү менен байланышкан. Ошол эле учурда жогоруда айтылган түшүнүктөр менен удаа эле өлкөнүн жана элдин тагдыры үчүн жоопкерчиликти сездирип жана жарандык иденттүүлүккө ээ инсанга эрк, күч-кубат берип турат. Жаш жарандарды тарбиялоонун башкы кыймылдаткыч күчтөрүнүн бири жарандык иденттүүлүк категориясы болуп эсептелет. Аны саясий жана экономикалык кырдаалдарда өзгөрүүчү, татаал шарттардагы саясий реалдуулуктарга жана курчап турган дүйнөгө аң-сезимдүү көз караштардын калыптанышындагы базалык процесс катары караса болот. Ошондуктан, адам өзүнүн жарандык парзын жана милдеттерин аң-сезимдүү жана жигердүү баамдап, сабаттуулук менен аткарышы зарыл.

Жарандык иденттүүлүктү изилдөө илимдер аралык мүнөзгө ээ. Аны изилдөөдөгү негизги илимдер – социология, психология, педагогика болуп саналат. Өткөн кылымдын 50-жылдарында мамлекеттик иденттүүлүк негизги улуттук мүнөздөгү маселе катары каралган. Иденттүүлүк маселесине кызыгуу, аны иликтөө, биринчи кезекте, конструктивдик парадигманын алкагында каралган. Иденттүүлүк түшүнүгү, айрыкча, Э.Эриксондун эмгектеринен кийин социалдык илимдерде кенири колдонула баштаган.

Кыргызстанда жалпы жарандык иденттүүлүктү калыптандыруу милдети узак жылдар бою артыкчылыктуу мааниге ээ болгон эмес. Ал акыркы жылдардагы социалдык-саясий жана этностор аралык мамилелердин жарыгында актуалдуу боло баштады. Ошондуктан Кыргызстанда бир катар маанилүү документтер кабыл алынды. Мисалы, “2014-2020-жылдарга Кыргыз Республикасында мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн Улуттук программасы”, анын уландысы катары “2021-2025-жылдарга Кыргыз Республикасында мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн программа-сы”, “2018-2040-жылдары Кыргыз Республикасын туруктуу өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясы”, “Кыргыз Республикасында калктын биримдигин жана этностор

аралык мамилелерди чыңдоо Концепциясы” жана анын логикалык уландысы катары “2021-2026-жылдары Кыргыз Республикасында кыргыз жараны деп жарандардын өзүн таануусун өнүктүрүүнүн концепциясы”. Бул документтерде жалпы жарандык иденттүүлүктү калыптандыруу боюнча артыкчылыктуу багыттар жана стратегиялык милдеттердин тобу аныкталган. айтсак, “жалпы жарандык иденттүүлүктү калыптандыруу, ар бир инсандын өзүн “Кыргыз жараны” (Кыргызстан жараны) катары өзүн таанышы, жарандык мекенчилдикке, этностор аралык ынтымакты чыңдоо жана толеранттуулукка тарбиялоо” [1], “билим берүү, балдарды жана жаштарды тарбиялоо системасына Кыргыз жараны - өзүн таануу түшүнүгүн киргизүү жана жарандык билим берүүнү өнүктүрүү” [2, 4-б.]. Жарандык мекенчилдик, улуттун биримдиги, Кыргызстан калкынын руханий жана маданий жалпылыгы, этностор аралык ынтымактык жана толеранттуулук идеяларын калыптандыруу жана жайылтуу мамлекеттик маанилүү милдет болуп эсептелет. Ошондо эле концепцияда коюлган максатка жетишүү жана аныкталган милдеттерди ишке ашыруу “...Толеранттуулук жана көп түрдүүлүк дөөлөттөрүн түшүнүү ар түрдүү социалдык топтордун жана этностук жамааттардын ортосундагы активдүү кызматташууну, өнөктөштүктү жана биргелешкен ишмердүүлүктү талап кылат” деп белгиленген [2, 4-б.].

Кыргызстандын түштүк аймактарында жүргүзүлгөн “Жарандык иденттүүлүктүн маани-маңызы: негизги этностордун мисалында” деген аталыштагы социологиялык изилдөө улуттун, мамлекеттин тагдыры менен айкалышкан ушул бүгүнкү күндүн актуалдуу маселесине багышталган. Республикабыздын калкынын иденттешүүсү жана жарандык иденттүүлүк маселелери менен байланыштуу суроолорго жооп издеп, иликтөөнүн сурамасында камтылган жарандык иденттүүлүктүн компоненттеринин этникалык топтук кесилиштеги айырмачылыктарын талдап, түштүктөгү облустарда мекенчилдик сезимдеринин абалын кандай? – деген суроого жооп издедик.

Бул жүргүзгөн социологиялык изилдөөнүн негизги инструментарийи сурама болуп, анын негизги бөлүгү 18 суроону, паспорттук бөлүгү – 11, жалпы 29 суроону камтыган. Ыңгайлуулук үчүн бул суроолор үч тематикалык бөлүккө ажыратылган: **1) паспорттук** бөлүк: респонденттердин демографиялык көрсөткүчтөрүнө жана дарегине байланыштуу суроолор; **2) жарандуулук:** мекенчилдик сезимдери, жарандык жигердүүлүгү, өлкөсүнө карата мамилеси, Кыргызстандын жарандарынын өздүк иденттигинин өзгөчөлүктөрү жөнүндөгү суроолор; **3) этностор аралык мамилелер:** кыргызстандыктардын турмуштук пландары жана социалдык-

психологиялык өзүн-өзү сезүүсү (самочувствие), иденттүүлүгүнүн өзгөрүшү, алардын түрдүү жарандык абалга байланыштуу пикирлерге болгон мамилеси ж.б. суроолор камтылган. Ар бир бөлүк өзүнө социалдык иденттүүлүктүн табиятын ачып көрсөтүүгө көмөк бере турган тиешелүү индикаторлорду (суроолорду) камтыйт. Изилдөөдө тандап алуу В.И. Паниоттонун 5%дык ката мүмкүн болгон репрезентативдүүлүк таблицасынын негизинде ишке ашырылган [3, 81-82-бб.]. Изилдөөнүн жүрүшүндө 1200 сурама жыйналып, жараксыздары текшерилгенден кийин 1189 сурама жарактуу деп аныкталган. Респонденттердин суроолорго берген жооптору статистикалык маалыматтарды эсептөөчү атайын SPSS программасы (22 версиясы) аркылуу кайрадан иштетилип, маалымат базасы түзүлгөн.

Бул макаланын чегинде экинчи тематикалык бөлүктүн кээ бир суроолоруна респонденттердин жоопторун талдап көрөлү. Кыргыз коомунда кайчы пикирлерди жараткан жарандардын этностук таандыгын жарандык паспортто ачык көрсөтүп жазуу маселесине негизги этностук топтордун өкүлдөрүнүн көз караштары билүү максатында респонденттерге “*Жарандык паспортто улутту көрсөтүүнүн зарылдыгы барбы?*” деген суроо берилген. Сурамжылоого катышкандардын ага жооптору төмөндөгүчө бөлүндү (караңыз: табл. №1). Иилдөөдө 14 киши (же 1,2%ы) жооп берген эмес, калган 1175 респонденттин жооптору 2:1 катышын түзүп, оң жооп бергендер (740 респондент же 62,2%), терс көз караштагыларга (435 респондент же 36,6%) караганда дээрлик 2 эсеге жакын көп болуп, алардын үлүштүк көрсөткүчтөрүнүн айырмасы 25%дан ашык. Демек, респонденттердин басымдуу көпчүлүгү жарандык паспортто адамдын улуттук таандыгын “көрсөтүш керек” деген пикирде. Бирок, бул суроого жоопторду этностук кесилиште караганда, жалпысынан оң жооптордун басымдуу экендигине карабастан, негизги эки этностук топтун оң жана терс көрсөткүчтөрү пайыздык медианадан 5-7%га гана айырмаланганын байкайбыз. Башкача айтканда, орустардын жана өзбектердин арасында улуттук таандыгын жарандык паспортто “көрсөтүш керек” дегендер бирдей – 54,7%ды түзсө, “көрсөтпөш керек” дегендер, турушуна карай, 44,9% жана 43,1% болгон. Башка этносторду бириктирген топто тескерисинче, “көрсөтпөш керек” деген терс пикирди кармангандар “көрсөтүш керек” деген оң пикирди жактагандардан дээрлик 18%дык пунктка жогору. Башкача айтканда, этностук таандыгын жарандык паспортто көрсөтүүгө макул болуп жактагандар - 40,5%, каршы болгондор - 58,2% же беш кишиден экөө гана макул, дээрлик 3/5 “көрсөтпөш керек деген позицияны

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 6, 2020

кармангандар. Тажик этносунун өкүлдөрү болсо, жалпы логикадан четтеп, кыргыздар менен таң калаарлык бирдей пикирди билдиришкен: 80%дан бир аз жогору оң жана 19%дан бир аз жогору бөлүгү терс жоопту тандашкан же беш кишиден бирөө гана макул. Кыргыз

улутунан башка бардык этностук топтордо терс позиция салыштырмалуу жогору, бир гана тажик этносунун өкүлдөрүнүн пикири айырмаланып, жалпы көрсөткүчтөн (36,6%) дээрлик 2 эсеге төмөн болгон (1-таблица).

1-таблица

“Жарандык паспортто улутту көрсөтүүнүн зарылдыгы барбы?” / “Улуту”

			Баары	анын ичинен улуту:				
				Кыргыз	Өзбек	Орус	Тажик	Башка
1.	Жооп жок	Саны	14	1	11	1	0	1
		мамычадан %	1,2%	0,3%	2,2%	0,5%	0,0%	1,3%
2.	Көрсөтүш керек	Саны	740	301	273	117	17	32
		мамычадан %	62,2%	80,1%	54,7%	54,7%	81,0%	40,5%
3.	Көрсөтпөш керек	Саны	435	74	215	96	4	46
		мамычадан %	36,6%	19,7%	43,1%	44,9%	19,0%	58,2%
Баары		Саны	1189	376	499	214	21	79
		Жалпыдан %	100,0	31,6%	42,0%	18,0%	1,8%	6,6%

Демек, титулдук улут болгон кыргыздардын басымдуу көпчүлүгү (4/5 бөлүгү) жарандык паспортто атуулдардын этностук таандыгын көрсөтүү зарыл деп эсептесе, тажиктерден башка этностук топтордун өкүлдөрү болгон кыргызстандыктар – өзбектер, орустар жана башкалар боюнча мындай пикирди айта албайбыз. Аларда паспортто улутту “*көрсөтүш керек*” дегендер көпчүлүктү түзгөндүгүнө карабастан, оң жана терс позицияларды жактагандардын үлүшү, пайыздык медианалык көрсөткүч болгон, 50%дан кескин айырмаланбайт ($\pm 5-6\%$).

Кийинки респонденттердин жарандык паспортто этностук таандыгын көрсөтүү боюнча оң жана терс жоопторду тандоо себептерин аныктоого багышталган: “*Эмне себептен улутун көрсөтүш керек?*” жана “*Эмне себептен улутту көрсөтпөш керек?*” деген суроолор (2-3-таблица).

Жарандык паспортто этностук таандыгын көрсөтүү керек деген пикирди кармангандар өз оюн төмөндөгүчө себептер менен байланыштырышат. Сурамжылоого катышкандардын көпчүлүгү “*этностук таандыгын билүү үчүн*” деп жооп беришкен, алар дээрлик 48% түзгөн. Этностук кесилиште карап көрсөк, бул позицияны тандоодо эң жогорку көрсөткүч тажиктерге (81,3%) таандык, алардын бештен төртөө ушундай пикирди билдиришкен. Кийинки көрсөткүч башка этностук топтун өкүлдөрүнө жана кыргыздарга таандык болуп, алардын, турушуна карай 54,8%ы жана 52,9%ы ушундай пикирде. Орустардын арасында бул

жоопту тандагандар 49,2% түзүп, жалпы көрсөткүчкө өтө жакын, б.а. андан 1,3%дык көрсөткүчкө гана жогору. Бул позиция боюнча өзбектерде, тескерисинче, этностук топтор арасындагы эң төмөнкү - 38,6%дык көрсөткүчтү байкайбыз, б.а. орточо көрсөткүчтөн 9,3%га төмөн (2-таблица).

Экинчи позицияны 27,1% көрсөткүч менен “*Туура улут саясатын жүргүзүү үчүн*” деген жооп ээлеген же суралгандардын 1/5 жарандык паспортто этностук таандыгын көрсөтүү өлкөдө туура улут саясатын жүргүзүүнүн бир өбөлгөсү катары карашат. Бул позиция боюнча да өзбектерде жалпы көрсөткүчтөн айырмаланган пикирди байкайбыз, алар этностук топтор арасындагы эң жогорку – 32,6%дык көрсөткүчтү байкайбыз, б.а. жалпы көрсөткүчтөн 5,5%га жогору. Калган этностук топтордо байкалган маанилер жалпы көрсөткүчтөн төмөн жана эң төмөн тажик этносунун өкүлдөрүнө тиешелүү – 12,5% же жалпы мааниден 2 эседен ашык төмөн (2-таблица).

Үчүнчү орунду ээлеген “*Мурунтан келе жаткан көрүнүш*” позициясын жактоочулар 17,8%ды түзгөн. Бул салттык көрүнүштү жактагандардын үлүшү башка этностук топторго салыштырганда өзбек этносунун өкүлдөрү арасында жогору жана жалпы көрсөткүчтөн 4,7%га көп. Башка этностук топтордо көрсөткүчтөр жалпыдан бир азга төмөн, бир гана тажиктерде кескин төмөн маанини байкайбыз, б.а. аларда 2,8 эсеге аз (2-таблица).

“Эмне себептен улутун көрсөтүш керек?” / “Улуту”

			Баары	Анын ичинен улуту:				
				Кыргыз	Өзбек	Орус	Тажик	Башка
1.	Этностук таандыгын билүү үчүн	Саны	359	162	103	58	13	23
		мамычадан %	47,9%	52,9%	38,6%	49,2%	81,3%	54,8%
2.	Туура улут саясатын жүргүзүү үчүн	Саны	203	74	87	30	2	10
		мамычадан %	27,1%	24,2%	32,6%	25,4%	12,5%	23,8%
3.	Мурунтан келе жаткан көрүнүш	Саны	133	45	60	20	1	7
		мамычадан %	17,8%	14,7%	22,5%	16,9%	6,3%	16,7%
4.	Туура кадр саясаты үчүн өбөлгө түзөт	Саны	49	23	14	10	0	2
		мамычадан %	6,5%	7,5%	5,2%	8,5%	0,0%	4,8%
5.	Башка	Саны	5	2	3	0	0	0
		мамычадан %	0,7%	0,7%	1,1%	0,0%	0,0%	0,0%
Баары		Саны	749	306	267	118	16	42
		Жалпыдан %	100,0%	40,9%	35,6%	15,8%	2,1%	5,6%

“Туура кадр саясаты үчүн өбөлгө түзөт” деген пикир респонденттер арасында 6,5% гана өз жактоочуларын тапкан. Этностук топтордун кесилишинде салыштырганда, орустар менен кыргыздар арасында бул пикирди тутунгандардын үлүшү жалпы көрсөткүчтөн бир азга жогору болгон. Респонденттер арасында аталган жооптордон “башка” вариантты тутунгандар да бар, алардын саны олуттуу эмес жана 5 эле жаран же үлүшү 0,7%ды түзгөн (2-таблица).

Бул жерде дагы бир белгилей кетүүчү жагдай, “жарандык паспортто улутту көрсөтүүнүн зарылдыгы бар” деген респонденттердин саны 740 болуп, сурамжылоого катышкан дагы 14 киши бул суроого жооп берген эмес. Ал эми “эмне себептен улутун көрсөтүш керек?” деген суроого жооп бергендер болсо 749 кишини түзгөн. Анткени, жооп бербегендерден 9 респондент оң позициядагыларга кошулуп, паспортто жарандардын улутун көрсөтүүнүн зарылдыгынын себептерин белгилешкен. Жогоруда айтылгандарды жыйынтыктап айтсак, жарандык паспортко атуулдардын этностук таандыгын көрсөтүү керек деп эсептеген респонденттердин басымдуу көпчүлүгү - $\frac{3}{4}$ бөлүгү же 75%ы өздөрүнүн мындай позициясын “этностук таандыгын билүү” жана “туура улут саясатын жүргүзүү” жооптору аркылуу тастыкташкан. Өкмөттүн өлкөдөгү жүргүзүп жаткан кадр саясаты адамдын улуттук таандыгы менен түздөн-түз байланышта эмес экендигин сурамжылоонун жыйынтыгында даана байкоого болот. Себеби респонденттер арасында жарандын этностук таандыгын билүү туура кадр саясатына өбөлгө болушуна ишенгендер өтө эле аз санда.

Жарандык паспортто этностук таандыгын көрсөтүү боюнча респонденттердин терс жоопту тандоо себептерин аныктоого багышталган жана “Эмне себептен

улутту көрсөтпөш керек?” деген кийинки суроого төмөндөгүдөй жооптор алдык (3-таблица).

Жарандык паспортто этностук таандыгын көрсөтпөш керек деген пикирди кармангандар 435 респондент болуп, алар өз оюн төмөндөгүчө себептер менен байланыштырышкан: сурамжылоого катышкандардын көпчүлүгү атуулдун улутунун паспортто көрсөтүлүшү “бөлүнүп-жарылууга алып келет” (37,2%) жана “бар-дыгы бирдей Кыргызстандык” (35,6%) деген жоопторду белгилешкен, булар жалпы 72,8% түзгөн. Жооптордун дагы эки варианты болгону 0,7%дык гана айырма менен 3-, 4-орундарды бөлүшүшкөн: “Өлкөдө ынтымакты бекемдейт” – 13,3%, “Жаңы мезгил талабына жооп бербейт” – 12,6%. Бул пикирлер респонденттердин колдоосуна ээ болгон эмес. Ал эми бул жооптордон өзгөчөлөнгөн “башка” пикирди кармангандар да бар, алар да болгону 5 эле адам же 1,1% гана (3-таблица).

Бул суроого жоопторду этностук кесилиште карап көрсөк, “Бөлүнүп-жарылууга алып келет” деген позицияны тандоодо эң жогорку көрсөткүч кыргыздарга (46,9%) таандык, алардын дээрлик жарымына жакыны ушундай пикирди билдиришкен. Кийинки көрсөткүч орус жана тажик этностук топтордун өкүлдөрүнө таандык болуп, алардын, турушуна карай 42,3%ы жана 40%ы ушундай пикирде. Өзбектердин арасында да бул жоопту жактоочулар (75 адам 35%) көпчүлүктү түзгөндүгүнө карабастан, алар жалпы көрсөткүчтөн 2,2%га төмөн. Кыргызстандык башка этностук топтор арасында болсо бул позициядагы эң төмөнкү, болгону 15,8% же орточо мааниден 2,5 эсеге аз көрсөткүчтү байкайбыз. Экинчи орунду ээлеген баары эле “бирдей кыргызстандык” деген вариантты жактоочулар суралган өзбектердин, орустардын жана тажиктердин арасында “бөлүнүп-жарылууга алып келет” дегендер

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 6, 2020

менен негизинен бирдей эле. Бирок кыргыздардын 28,4%ы гана бул пикир менен макул. Бул жалпы мааниден 7,2%га төмөн. Ал эми башка этностук топтордун өкүлдөрүнүн жарымына жакыны (47,4%) ушул “Бардыгы бирдей Кыргызстандык” деген жоопту тандашкан (3-таблица). Жарандык паспортто атуулдун улутун көрсөтүү “өлкөдө ынтымакты бекемдейт” деп ишенгендердин салыштырмалуу көпчүлүгү өзбек (16%) жана башка этностук топтордун (18,4%) өкүлдөрү. Бул пикирге карата орустар (жалпы мааниден эки

эсе төмөн же 6,2% гана) менен тажиктер (0%) пессимисттик көз карашта. Кыргыздар да айырмаланган пикирде эмес, аларда да орточо көрсөткүч менен эле бирдей маанини (13,6%) көрөбүз. Респонденттердин колдоосуна ээ болбой калган - паспортто этностук таандыгын көрсөтүү “жаңы мезгил талабына жооп бербейт” деген дагы бир пикир, салыштырмалуу, өзбектерде, башка жана тажик этностук топтордо орточо көрсөткүчтөн жогору, турушу боюнча 13,6%, 15,8% жана 20%ды түзгөн. Кыргыздар (11,1%) менен орус-тарда (10,3%) орточо мааниден бир азга төмөн (3-табл.).

3-таблица

Эмне себептен улутту көрсөтпөш керек? / Улуту

«Эмне себептен улутту көрсөтпөш керек?»			Баары	анын ичинен «Улуту»:				
				Кыргыз	Өзбек	Орус	Тажик	Башка
1.	Бардыгы бирдей Кыргызстандык	Саны	155	23	72	40	2	18
		мамычадан %	35,6%	28,4%	33,6%	41,2%	40,0%	47,4%
2.	Бөлүнүп-жарылууга алып келет	Саны	162	38	75	41	2	6
		мамычадан %	37,2%	46,9%	35,0%	42,3%	40,0%	15,8%
3.	Жаңы мезгил талабына жооп бербейт	Саны	55	9	29	10	1	6
		мамычадан %	12,6%	11,1%	13,6%	10,3%	20,0%	15,8%
4.	Өлкөдө ынтымакты бекемдейт	Саны	58	11	34	6	0	7
		мамычадан %	13,3%	13,6%	15,9%	6,2%	0,0%	18,4%
5.	Башка	Саны	5	0	4	0	0	1
		мамычадан %	1,1%	0,0%	1,9%	0,0%	0,0%	2,6%
Баары			435	81	214	97	5	38
		Жалпыдан %	100	18,6%	49,2%	22,3%	1,1%	8,7%

Демек, жарандардын паспортто этностук таандыгын көрсөтүүгө каршы пикирди кармангандардын арасында, негизинен, жооптордун эки варианты салыштырмалуу көп колдоого ээ болгон. Алар өзүнүн мындай позициясынын себеби катары “бөлүнүп-жарылууга алып келет” жана “бардыгы бирдей Кыргызстандык” деген көз караштарын билдиришкен. Респонденттерге сунушталган дагы жооптордун эки варианты сурамжылоого катышкандардын арасында жигердүү колдоого ээ болгон эмес, алар “өлкөдө ынтымакты бекемдейт”, “жаңы мезгил талабына жооп бербейт” деген пикирлер. Жыйынтыктап айтканда, сурамжылоого катышкандардын, этностук таандыгына карабастан, басымдуу бөлүгү “жарандык паспортто жарандын улутун көрсөтүү зарыл” деген пикир менен макул. Анткени, биринчиден бул жарандардын “этностук таандыгын билүү” жана “туура улут саясатын жүргүзүү” үчүн керек. Экинчиден, респонденттер жарандык паспортто атуулдун этностук таандыгын көрсөтүү “өлкөдө ынтымакты бекемдейт” жана улутун “жаңы мезгил талабына жооп бербейт” деген пикирлерге пессимисттик көз карашта. Демек, өлкөдөгү ынтымак, биримдик жарандык атуулдун паспорттогу улутунун көрсөтүлүшү менен түздөн-түз байланышы жок жана учурундагы

Өкмөттүн жарандардын улутун паспортто көрсөтпөө жөнүндөгү чечими реалдуу зарылдыкка негизделбеген, таза саясий, популисттик чечим болгон. Ошондуктан акыркы учурда бул чечим кайра каралып, жарандык паспортто атуулдун улутун көрсөтүү же көрсөтпөө жарандын өз ыктыярына калтырылды.

Адабияттар:

1. “Кыргыз Республикасында элдин биримдигин жана этностор аралык мамилелерди чыңдоо концепциясын”. - Бишкек, 2013. 09.04.2013.
2. “2021-2026-жылдары Кыргыз Республикасында кыргыз жараны деп жарандардын өзүн таануусун өнүктүрүүнүн концепциясы” // “Эркин тоо” гезити. – Б., “Эркин тоо” 2020-ж., №98 (3170) 4-5-беттер.
3. Паниотто В.И. Качество социологической информации. - Киев: Наукова думка, 1986. - 206 с.
4. Жаран кантип иденттешет? / Исаев К., Жусубалиев А., Малтабаров Б., ж.б. – Б.: Maxprint, 2016. - 346 б.
5. Жарандык иденттүүлүктүн маани-маңызы: этностордун мисалында. Социологиялык изилдөөнүн материалдары. 2016-2018-жж.
6. Исаев К., Ч. Айтматов, национальные революции 2005, 2010 гг. в Кыргызстане/ Социология во времена смуты. Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана №3. 2013. С.182-189.